

УДК: 005.591.4:658  
Biblid 1451-3188, 16 (2017)  
Год XVI, бр. 60, стр. 159-167  
Изворни научни рад

## НОВИ ВОДИЧ ЕУ О ДРЖАВНОЈ ПОМОЋИ ЗА СПАШАВАЊЕ И РЕСТРУКТУРИРАЊЕ ПРЕДУЗЕЋА У ТЕШКОЋАМА

др Душко ДИМИТРИЈЕВИЋ<sup>1</sup>

### ABSTRACT

The European Commission revised its earlier Community guidelines on state aid for rescue and restructuring firms in difficulty in 2014. The new Guidelines aim to ensure that public funding is directed where it is most needed and that investors in unsuccessful companies bear their fair share of restructuring costs rather than leaving the burden on taxpayers of the Member States in which they operate. The adopted rules apply only to non-financial firms in difficulty. This paper analyzes the specific solutions contained in the new Guidelines.

*Key words:* European Union Guidelines, Rescue Companies, Restructuring, General Ban on State Aid

### 1) СВРХА

Државе чланице Европске заједнице још 1994. године усагласиле су заједничка правила о пружању помоћи предузећима која се због финансијске

---

<sup>1</sup> Институт за међународну политику и привреду, Београд.

Е-маил: dimitrijevicd@diplomacy.bg.ac.rs.

Рад представља део научног пројекта Института за међународну политику и привреду: „Србија у савременим међународним односима – стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни економски, правни и безбедносни аспекти”, финансираног од стране Министарства, просвете, науке и технолошког развоја Владе Републике Србије (евиденциони број: 179029).

презадужености, техничко-технолошке застарелости, неадекватне организационе структуре, те великог броја вишкова запослених нађу у тешкоћама.<sup>2</sup> У каснијем периоду, са нешто „мање-више“ успеха, надлежни органи Европске заједнице, односно Европске уније, успели су да прилагоде ова правила условима у којима су оваква предузећа пословала како би знатније утицала на њихову непродуктивност, нерентабилност и неекономичност.<sup>3</sup> Комисија је у току 2012. године донела програм реформи који је обухватио и модернизацију пружања државне помоћи оваквој категорији привредних субјеката.<sup>4</sup> Због процене да би било добро да се омогући спасавање предузећа кроз рационализацију правила о пружању државне помоћи која би довела до одрживог и инклузивног раста на унутрашњим тржиштима, Комисија је донела Водич за пружање помоћи и реструктурирање фирми запалих у финансијске тешкоће. Тиме је на бази дотадашњег искуства ревидиран ранији институционални модел у којем су биле предвиђене претходне мере и активности ради санације и реорганизације ових предузећа, у циљу повећања њихове атрактивности на јединственом тржишту.

## **2) МЕРЕ ЕУ**

„Водич о државној помоћи за спашавање и реструктурирање нефинансијских предузећа у тешкоћама” (*Guidelines on State aid for rescuing and restructuring non-financial undertakings in difficulty*).<sup>5</sup>

## **3) САДРЖАЈ**

### **Домашај**

Нови Водич заснован је на одредби из члана 107 став 3, тачка (с) Уговора о функционисању ЕУ. Комисија новим Водичем утврђује конкретне услове на основу којих државе чланице ЕУ могу пружати помоћ за санацију и

---

<sup>2</sup> “Community guidelines on State aid for rescuing and restructuring firms in difficulty”, OJ C 368, 23.12.1994, p. 12.

<sup>3</sup> “Community guidelines on State aid for rescuing and restructuring firms in difficulty”, OJ C 283, 19.9.1997; OJ C 288, 9.10.1999; OJ C 244, 1.10.2004; “Commission Communication concerning the prolongation of the Community Guidelines on State aid for Rescuing and Restructuring Firms in Difficulty”, OJ C 156, 9.7.2009; OJ C 296, 2.10.2012.

<sup>4</sup> “Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on EU State aid modernisation (SAM)”, COM(2012) 209 final.

<sup>5</sup> Видети Изворе.

реструктурирање нефинансијским привредним субјектима. Њихов циљ јесте реформа државне помоћи у сврху подстицања само „добрих“ мера које воде економском расту и остварењу других значајних циљева Европске уније.

Пружање помоћи и реструктурирање представљају две фазе истог процеса оживљавања предузећа у финансијским тешкоћама. Државна помоћ и реструктурирање имају за циљ опстанак предузећа на тржишту. Отуд, њихово предузимање подразумева реалну економску процену којом не би требало да се нарушава тржишна утакмица. Државе у том смислу морају бити веома опрезне, јер је у неким случајевима исплативије и ликвидирати предузећа која нису рентабилна и тиме омогућити реалан привредни раст, него исте потхрањивати државним средствима у фази реструктурирања иако за то нема нити једног економски оправданог разлога. При томе, неоснованом државном помоћи и реструктурирањем предузећа у тешкоћама могуће је нарушити унутрашње тржиште и неосновано преbacити део терета структурне природе на друге државе, што је само по себи веома непожељно, а могло би покренути и међусобну трку за државним субвенцијама. Стога је неопходно ограничити државну помоћ само у ситуацијама када се њоме умањују потенцијални штетни ефекти и када се подстиче раст јавне потрошње.

Ранијим Водичем Комисије, из 2004. године, напуштен је до тада владајући концепт по којем није било могуће предузимање реструктурирања у фази примања државне помоћи. Од тада, предузећа могу примати државну помоћ и бити у реструктурирању.<sup>6</sup>

Новим Водичем о државној помоћи за спашавање и реструктурирање нефинансијских предузећа у тешкоћама задржано је раније решење о пружању привремене помоћи до шест месеци (*rescue aid*), односно једнократне помоћи у периоду од десет година за предузећа у реструктурирању у сврху њиховог структуралног опоравка (*one time, last time principle*).

Водич предвиђа и неке новине попут нових правила која омогућавају привремену подршку у реструктурирању за мала и средња предузећа. Правила су осмишљена да поједноставе давање државних средстава за реструктурирање, а смањују поремећаје конкуренције фаворизовањем мера које су мање дисторзивне (као што су зајмови и гаранције), преко структурне помоћи као што су директни грантови или капитална улагања. Такву подршку сада држава може одобрити највише до 18 месеци или три пута дуже од периода за добијање помоћи за спашавање – на основу поједностављеног плана реструктурирања. На тај начин омогућиће се државама чланицама да ефективније помажу малим и средњим предузећима у решавању проблема ликвидности, што је посебно важно у актуелном финансијском контексту који

---

<sup>6</sup> “Community guidelines on state aid for rescue and restructuring firms in difficulty”, OJ C 244, 1.10.2004.

је присутан у чланицама Европске уније. Нови Водич такође уводи јасније критеријуме на основу којих је могуће осигурати употребу државне помоћи тамо где је она заиста и потребна, а како би се избегао губитак новца пореских обвезника. У том смислу, државе чланице према Водичу морају показати да је помоћ потребна како би се спречиле тешкоће, на пример у секторима где постоји огроман број незапослених. Нова правила Водича обезбеђују и да инвеститори плаћају реалне трошкове реструктурирања предузећа (*burden sharing*), а да при томе остају одговорни за покривање насталих губитака пре одобравања државне помоћи. Државе према новим правилима имају могућност да преузму фер повраћај својих инвестиција уколико планирано реструктурирање буде успешно окончано. Поменути концепт настао је током финансијске кризе, када је дељење терета постало неопходно како би се заштитили интереси пореских обвезника и потрошача. У кризним условима огромне количине новца из јавних фондова биле су стављене на располагање банкама, а потом и нефинансијским предузећима и привредним субјектима.

## Опште подручје примене

Нови Водич предвиђа примену на сва предузећа у свим секторима изузев у сектору производње угља и челика, и у финансијском сектору где важе посебна правила.<sup>7</sup> Водич прописује и посебна правила за одређена пољопривредна, водна и риболовна предузећа.

У погледу материјалноправне примене, Водич предвиђа да државе чланице које предложе доделу помоћи предузећу имају обавезу да докажу да је „предузеће у тешкоћама“ у складу са критеријумима утврђеним у Водичу. За потребе Водича, сматра се да је „предузеће у тешкоћама“, ако би без државне помоћи било доведено у ситуацију да престане са пословањем у краткорочном или у дугорочном периоду. Водич поставља и посебне услове за „предузећа у тешкоћама“ која су утврђена алтернативно. У случају друштва са ограниченом одговорношћу, услов је да више од половине његовог уписаног капитала трајно изгубљено због пословних губитака. У случају друштва у којем више чланова сноси неограничену одговорност (што се процењује на основу финансијских извештаја) услов је, такође, да је више од половине капитала трајно изгубљено због пословних губитака. Потом, поставља се услов и за предузећа над којим се спроводи поступак стечаја. Коначно, посебан услов Водич поставља и у случају предузећа за која се утврди да су у последње две године имала по

<sup>7</sup> “Guidelines on regional state aid for 2014-2020”, OJ C 209, 23.7.2013; “Communication from the Commission on the application, from 1 August 2013, of the State aid rules to support measures in favour of banks in the context of the financial crisis”, OJ C 216, 30.7.2013.

књиговодству однос дуга и капитала већи од 7,5, односно за предузећа код којих је тзв. ЕБИТДА коефицијент покрића камата био нижи од 1,0.

Занимљиво решење у Водичу је да искључује давање помоћи новооснованим предузећима. То се, пре свега, односи на она предузећа која су настала ликвидацијом правних претходника. У таквим и сличним случајевима, Водич предвиђа могућност примања помоћи након истека прве три године пословања у релевантном сектору деловања предузећа. И у тим колностима Водич поставља одређене критеријуме (да је предузеће у тешкоћама, да није део веће пословне групе итд.).

### **Државна помоћ за санацију**

Државна помоћ за санацију мора бити привремена и хитна. Њен примарни циљ јесте осигурање посрнулог предузећа у периоду док се не изради план реструктурирања или ликвидације. Државном помоћи омогућава се пренебрегавање финансијских тешкоћа предузећа које је доспело у озбиљну неликвидност или несолвентност. Да би Комисија одобрила помоћ за санацију предузећа, помоћ мора испунити следеће критеријуме: мора се састојати од привремене помоћи за ликвидност у облику јемства за кредит или кредита; трошкови кредита или јемства за кредит укључујући каматну стопу кредита и јемствену премију, не могу бити мањи од референтне стопе утврђене у Комуникацији о референтној стопи за предузећа у тешкоћама којом се утврђују уобичајене висине колатерале (једногодишње стопа ИБОР увећана за 400 базних бодова) која се увећава најмање са 50 бодова; сваки кредит мора се отплатити, а јемство се мора окончати у року од шест месеци након исплате првог дела кориснику; државе чланице морају се обавезати да ће Комисији, најкасније у року од шест месеци након одобравања помоћи, или у случају помоћи која није пријављена најкасније шест месеци након исплате првог дела кориснику, доставити доказ да је кредит у целости отплаћен и/или да је јемство истекло, односно за предузећа у тешкоћама након што је достављен план реструктурирања, одобрење помоћи за санацију аутоматски се пролонгира све док Комисија не донесе коначну одлуку. Ако Комисија донесе одлуку да је продужење неосновано или да треба бити ограничено, кад почне спровођење плана реструктурирања за које је помоћ одобрена, све остале помоћи сматрају се помоћима за реструктурирање односно за ликвидацију. Помоћ за санацију морала би бити ограничена на износ који је потребан да би корисник одржао пословање током шест месеци. Она не треба да пређе износ од 10 милиона евра. При томе се узима у обзир резултат који се добија математичком формулом садржаном у Прилогу 1 Водича. Свака помоћ која је већа од износа добијеног применом ове формуле може бити одобрена ако је оправдана планом ликвидности који садржи образложење потреба предузећа у погледу ликвидности за наредних шест месеци.

## **Државна помоћ за реструктурирање**

Помоћ за реструктурирање укључује трајну помоћ којом се успоставља дугорочна одрживост предузећа на основу реално изводивог и далекосежног плана реструктурирања којим се пренебрегавају поремећаји на тржишту. Помоћ за реструктурирање може бити и привременог карактера када је усмерена на санирање последица великвидности и успостављање дугорочне одрживости предузећа. Помоћ се додељује искључиво малим и средњим предузећима у државном власништву. Такође, изузетно ова помоћ даје се и предузећима која су због изванредних околности запала у проблеме великвидности. Према Водичу, државе могу одабрати врсту помоћи за реструктурирање. Међутим, морају при томе водити рачуна да ли је та помоћ примерена (процењујући у сваком случају да ли се проблеми и тешкоће предузећа односе на ликвидност или солвентност). Износ помоћи за реструктурирање према Водичу мора бити строго ограничен на најмањи износ потребан за спровођење овог поступка, узимајући при томе у обзир и постојећа финансијска средства предузећа и његових оснивача. У сваком случају, за реструктурирање мора се обезбедити и расподела терета као и сопствена средства која би била уложена као допринос овој расподели.

## **Државна помоћ за покривање социјалних трошкова**

Због предузимања мера реструктурирања предузећа често остају без великог броја запослених. Независно од конкретних разлога, унутрашње законодавство држава чланица може садржати системе социјалног осигурања на основу који се вишку запослених директно исплаћују одређене надокнаде. Изван тога, законодавства могу предвидети и додатна финансирања вишка запослених која нису директно обухваћена законима и уговорима. Обавезе које предузеће има на основу радног законодавства пружају довољну гаранцију за исплату одређених надокнада вишку запослених (нпр. отпремнине или мере за ново запошљавање). Ова врста помоћи примењује се независно од тога да ли се плаћања издвајају непосредно или посредством надлежних државних тела. Сматра се, наиме, да се помоћ која се додељује предузећу од стране државе за ову сврху, у ствари уклапа у план економског развоја који је изван непосредних интереса предузећа у тешкоћама.

## **Испитивање потребе за државном помоћи**

Државе чланице Европске уније које имају намеру да дају помоћ предузећу у тешкоћама, односно предузећу у реструктурирању, морају доставити процену ситуације и алтернативне сценарије који не укључују државну помоћ, с тим да се на овај начин оправдава релевантан циљ предузимања оваквих мера који

би морао бити у симетрији са унутрашњим тржиштем. У том смислу, Комисија у сваком појединачном случају испитује њихову примереност и могућност испуњења заједничког интереса.

### **Компатибилност са унутрашњим тржиштем**

Услови под којима се државна помоћ може одобрити утврђени су у члану 107 став 3, тачка (с) Уговора о функционисању ЕУ по којем је Комисија овлашћена да одобри помоћ за олакшани развој одређених економских области, ако таква помоћ не утиче негативно на трговинске услове у мери у којој би то било у супротности са заједничким интересима. Према Водичу, помоћ која се даје великим предузећима мора се пријавити Комисији, док помоћ која се даје малим и средњим предузећима у државном власништву мора бити одобрена кроз програм. Компатибилност са унутрашњим тржиштем цени се на основу јасног дефинисаног доприноса заједничким циљевима, потом на основу потребе за државном интервенцијом, примереношћу примене мера и њиховим учинцима у погледу ефеката на тржиште, итд.

### **Раподела терета**

У случају кад државе додељују помоћ која служи за јачање власничког капитала (нпр. кроз доделу бесповратних средстава, кроз докапитализације, отпис дугова и др.), последице тога могу се манифестовати у томе што ће власници капитала и повериоци бити заштићени. Овим се проузрокује тзв. „морални хазард“ који нарушава тржишну дисциплину. Помоћ би отуд ваљало додељивати искључиво за покривање губитака и то под условима који подразумевају прикладну расподелу терета између власника капитала и повериоца. Повериоци треба да дају свој допринос покривању губитака кроз конверзију потраживања у капитал или отписом главнице. Тек након што се подмире сви губици, уз спречавање новчаних токова корисника у финансијским тешкоћама, односно у реструктурирању, могло би се приступити државној интервенцији. Прикладна подела терета значи и узимање у обзир сваке државне помоћи којом се јача власнички капитал, а што у перспективи треба да осигура и њен разумни удео у добити предузећа.

### **Принцип „први пут задњи пут“ – једнократна додела помоћи**

Како би се смањило „морални хазард“, односно како би се смањило прекомерно преузимање ризика и нарушавање тржишта, Водич стипулише јединствен период од десет година током кога корисници помоћи не смеју

примати никакве додатна финансијска средства намењена реструктурирању Тиме је уведено правило да се помоћ прима само једном (*one time, last time principle*), што у крајњем значи превенцију од вештачког одржавања предузећа у животу након истека поменутог рока. Потреба да се предузећу које је већ примило помоћ на основу Водича поново додели таква помоћ јасно може да укаже на тешкоће у пословању. Ако је помоћ пријављена Комисији, држава чланица има обавезу да наведе да ли је предузеће већ примало помоћ за санацију, реструктурирање или привремену помоћ за реструктурирање укључујући помоћ додељену пре ступања на снагу овог Водича. У том смислу, иако је прошло мање од десет година од примања помоћи, завршетка реструктурирања или његовог прекида, Комисија не одобрава могућност даљег примања помоћи. Изузетак се једино може направити у случају када реструктурирање следи пружање државне помоћи намењене санацији предузећа и то у оквиру јединственог поступка реструктурирања. Према Водичу, услов је још и да након овакве помоћи није додељена нова помоћ. Такође, ако се процењује да ће предузеће постати одрживо и да ће нова помоћ постати нужна након барем пет година због објективних околности. Иначе, било каква промена у власничкој структури након примања помоћи или било какав правосудни поступак који је окончан смањењем обавеза и побољшањем економске позиције предузећа, не утиче на примену принципа једнократне доделе помоћи.

#### 4) ДАТУМ СТУПАЊА НА СНАГУ

Водич ступа на снагу почев од 01.08.2014. године и важи до 31.12.2020. Водич нема ретроактивне ефекте. Комисија на основу Водича у сваком случају оцењује спојивост давања помоћи са унутрашњим тржиштем и могућим кршењем члана 108 став 3 Уговора. Комисија примењује Водич у испитавању помоћи пружаоцима услуга од општег економског интереса, без обзира на то када је помоћ пријављена или додељена.

#### 5) ИЗВОРИ

- “Community guidelines on State aid for rescuing and restructuring firms in difficulty”, OJ C 368, 23.12.1994.
- “Community guidelines on State aid for rescuing and restructuring firms in difficulty”, OJ C 283, 19.9.1997; OJ C 288, 9.10.1999; OJ C 244, 1.10.2004;
- “Commission Communication concerning the prolongation of the Community Guidelines on State aid for Rescuing and Restructuring Firms in Difficulty”, OJ C 156, 9.7.2009; OJ C 296, 2.10.2012.
- “Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on EU State aid modernisation (SAM)”, COM(2012) 209 final.



- “Guidelines on State aid for rescuing and restructuring non-financial undertakings in difficulty”, OJ C 249/1, 31.7.2014.

## **6) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ**

У оквиру сектора привреде Републике Србије, егзистира одређени број предузећа која имају низ нерешених проблема који произилазе из финансијске презадужености, техничко-технолошке застарелости, неадекватне организационе структуре и великог броја вишкова запослених. Применом државне помоћи (кроз буџет или фондове) или кроз реструктурирање, институционализује се посебан модел у коме су предвиђене претходне мере и активности ради санације и реорганизације ових предузећа у циљу повећања њихове атрактивности за потенцијалне инвеститоре. Претпоставка је да је реструктурирање предузећа у Републици Србији оптималнији поступак од спровођења стечајног поступка. Измиривање обавеза презадужених предузећа у већем обиму од оног који се очекује у стечају не може се постићи са постојећом активом предузећа и без спровођења финансијског реструктурирања, које се врши на бази отпуста, отписа и репрограма дугова, у сврху стварања позитивне вредности капитала и измиривања потраживања поверилаца. Његовим спровођењем, омогућава се далеко већи финансијски учинак од оног који би се постигао преко деобе стечајне масе у стечајном поступку. Пружање државне помоћи у крајњем случају, као и реструктурирање, омогућава опстанак предузећа на тржишту, за разлику од стечаја који доводи до елиминисања правних субјеката, што се у нашем систему није показало као повољан начин за ликвидацију поверилачких захтева. Усвајањем предложених правила из иновираног Водича Комисије из 2014. године, може се поспешити хармонизацији домаћих прописа, у крајњем случају, може се прилагодити домаће тржиште тржишту Европске уније.

УДК: 336.71.078.3+366  
Biblid 1451-3188, 16 (2017)  
Год XVI, бр. 60, стр. 168–177  
Изворни научни рад

## ЕЛЕМЕНТИ КОНТРОЛЕ БАНКА И ЗАШТИТА КЛИЈЕНАТА НА БАНКАРСКОМ ТРЖИШТУ

*проф. др Славко ВУКША*

*проф. др Мирјана БАРЈАКТАРОВИЋ<sup>1</sup>*

### ABSTRACT

Contemporary tendencies in controlling the banking market are the basic characteristic organization of economic and financial activities in their interaction with the matter of legal regulation. The process of development of the banking market, in terms of the application of new technologies as well as raising public control to a higher level, has mutual conditions. The main motives of public control of the banking market are its stability and investor protection, and are associated with the nature of the risk occurring in banks due to the effects of the application of new technologies, investment and competition. Public control of the banking market should not be a limiting factor in the development of the market; otherwise the social costs were greater than the benefits to be gained by regulatory measures. Consumer protection is normatively inaugurated by Bank Law, which was passed in 2005 and came into force in 2006. Institutional assumptions for the protection are: (1) general operative conditions transparency; (2) Client informing; (3) procedural treatment of their objections; Perspective of consumer protection in the banking industry, as well as in all other domestic sectors, depends on the speed of the process of approaching the EU and the consequent obligation to harmonize current legislation with the EU *acquis*.

*Key words:* Regulatory measures, banking market, consumer protection, changes

### 1) СВРХА

Банкарски систем је део укупног интегрисаног финансијског система који је захватио глобални ниво пословања на све турбулентнијем тржишту које има низ ефективних функционалних облика: директно (непосредно) инвестирање, индиректне или тзв. портфолио инвестиције, котирање (листинг) крупних предузећа на берзама ван матичне државе, емисију финансијских инструмената

---

<sup>1</sup> Алфа универзитет, Београд, Е-маил: slavkovuksa@gmail.com

у иностраној валути, кредитирање на тржишту новца ван матичне земље (нпр. евродоларско тржиште), кредитирање у конвертибилним валутама, формирање банака и других финансијских институција у другим земљама, пружање финансијских услуга у другим земљама, и др. Међутим, не постоје систематизовани подаци о обиму финансијских трансакција које би се могле сматрати сегментима финансијског, или још ужег банкарског тржишта. За неке сегменте, најконзистентније податке даје Банка за међународне обрачуне (*Bank for International Settlements – BIS*) у Базелу, која носи назив „банка централних банака“, јер се посредством ње обавља обрачун бројних међународних плаћања централних банака, односно националне централне банке држе део својих девизних резерви и златних резерви код те банке. Међународно кретање капитала условљено је, пре свега, тежњом за реализацијом више профита од оног који се стиче у матичној земљи. Оно, међутим, има за претпоставку и обезбеђење сигурности улагања, односно постојање поверења инвеститора у процесу инвестирања у институције и тржиште земље у које се инвестира. Ризици инвестирања се не могу избећи на међународном тржишту, напротив, они се константно повећавају, у односу на улагања у матичној земљи јер се не може, у потпуности, обезбедити транспарентност услова улагања. Међутим да би се обезбедила сигурност улагања, ван граница матичне државе, није довољна само координација националне регулативе финансијског односно банкарског тржишта, потребна је и ефикасна али и ефективна заштита инвеститора на националном нивоу регулисања. Неопходност ефикасне заштите посебно појачавају кризе поверења на светском финансијском тржишту које настају као манифестација системског ризика. Није довољна интервенција Међународног монетарног фонда која осигурава исплату инвеститорима из иностранства у земљу погођену кризом (посебно исплату спекулативног капитала), јер је онда стимулисан приватни, посебно спекулативни капитал, да уложи ради стицања изузетно високих профита, у земљу високог ризика, односно слабих институција (и често високе корупције) и слабе економске политике уз разумну претпоставку да ће ММФ, у случају избијања кризе националног финансијског тржишта, одобрити кредите земљи у тешкоћама за санацију улагања приватног инвеститора (морални хазард). Због наведених околности, међународна пракса креће се у правцу усвајања стандарда регулативе за различите сегменте светског финансијског тржишта. Стандарди регулативе значе да се прихвате правила, формулисана у оквиру бројних међународних организација и примењују као део унутрашњег права на основу одлука надлежних националних регулаторних органа<sup>2</sup>. Оваквим приступом отклања се препрека коју национални суверенитет поставља наднационалном регулисању, а посебно због чињенице да не постоји,

---

<sup>2</sup> М. Бејатовић, „Савремене тенденције контроле финансијског тржишта“, *Правни живот*, Београд, тематски број, бр. 12/2008, том IV, стр. 891-902.

међународним уговорима прихваћено, наднационално тело које би имало задатак да контролише, у великом обиму, светско финансијско тржиште. Наиме, ММФ није такво тело јер он није светска централна банка и нема задатак да регулише сигурност пословања банака у свету. Међутим, иако не постоје наднационални регулаторни органи финансијског тржишта, економске околности у тесној међународној сарадњи – кретање капитала у међународним оквирима, нова технологија и ризици, као и појаве криза светског финансијског тржишта – захтевају одређене облике међународне регулативе. Она је, још увек, заснована на примату националних права, али се све више креће у правцу разраде међународних стандарда регулативе. С обзиром на примат националне регулативе, она мора бити полазна основа у анализи савремених тенденција развоја јавне контроле на банкарском тржишту. С друге стране, све значајнија интернационализација финансијског тржишта, која прати међународно кретање капитала, као и све већа конвергенција националних регулаторних пракси, поставили су питање формулисања међународних стандарда регулативе. У међународним оквирима, првенствено у Европској унији, формирано је неколико инвестиција чије препоруке данас усвајају и у својим националним законодавствима спроводе скоро све европске земље. Информисање и едукација представљају основне претпоставке делотворне заштите потрошача, нарочито у банкарству. Једнострано, већина становништва само делимично познаје класичну банкарску понуду, пре свега искуствено, све иновативне производе и услуге – потрошачи без минимума знања нису у стању да разумеју расположиве информације, уоче ризике, селекционишу услове и изврше одговарајући избор. Отуда је едукација примаран процес, од кога зависи и ефикасност информација.<sup>3</sup> Информисање банкарских клијената врше саме пословне банке, централне банке, владе и организације потрошача. Информисање се посматра и као целина која обухвата и едукацију клијената, мада се могу јасно издвојити обавештења о појединачним банкама и њиховим производима и услугама.

## **2) МЕРЕ ЕУ**

Пословање банака, нарочито у условима светске финансијске кризе, неопходно је контролисати како са аспекта сигурности кредитирања, тако и инвеститора али и потрошача, односно клијената. Међутим, чак и на нивоу Европске уније и поред постојања јединствене валуте Европска централна банка има само консултативну надлежност у контроли банака. „Европска централна банка доприноси добром вођењу политика надлежних органа који се односе на контролу пословања кредитних институција и на стабилност

---

<sup>3</sup> В. Вуковић, „Заштита потрошача у домаћем банкарству“, *Привредни живот*, бр. 13/2008, тематски број, том IV, стр. 882.

финансијског система.<sup>4</sup> Институционална структура националног регулисања креће се ка сужавању броја регулаторних органа. Од посебних органа за надзор банкарског тржишта еволуција система креће се у правцу формирања само једног регулаторног органа. Јединствено регулисање обезбеђује регулаторно интегрисање комплексних ризика и очување интегритета тржишта. У Европској унији бројне законске одредбе омогућавају релативно висок степен заштите потрошача, а регулатива и пракса ЕУ је веома инспиративна за земље кандидате њеном приступању.<sup>5</sup> У Европској унији се придаје велики значај едукацији потрошача.<sup>6</sup> Едукација се обавља под управом саме Европске Комисије, непосредно преко Европске мреже потрошачких центара<sup>7</sup>. Потом се едукација обавља и преко националних организација за заштиту потрошача, обједињених у европском удружењу.<sup>8</sup> Међутим, изразита дистанцираност Народне банке Србије од домаћих организација за заштиту потрошача, умногоме одудара од праксе земаља чланица Европске уније. Недовољно знања и неизграђена свест домаћих потрошача (клијената) о њиховим правима, уз традиционалну разједињеност потрошачких организација, погодује изразито пасивном односу надлежних институција према сопственим законским обавезама. Зато суштински напредак, у заштити банкарских потрошача, може бити остварен само под притиском захтева за усклађивање домаћих прописа са правним тековинама ЕУ почев од постојећег Закона о банкама, који није у складу са Директивом 2006/48/ЕЦ о почетку рада и делатности кредитних институција. Европска Комисија има посебан Комесаријат за потрошаче и изграђену мрежу националних потрошачких центара.

### 3) САДРЖАЈ

У савременом банкарском пословању присутне су тенденције развоја националне регулативе. Међутим, процес регулације показује заједничке обрасце које диктира деловање банкарског тржишта, тако да је у питању конвергенција националних регулаторних пракси. Резултати теоријских истраживања, с друге стране, формулишу и технике за анализу ризика улагања и његово ублажавање, посебно ризика везаних за сложене финансијске операције. Савремене тенденције развоја националне регулативе, могу се сврстати у пет међузависних целина, и то:

---

<sup>4</sup> Уговор из Мастрихта, чл. 105, тачка 5 у: Уговор о Европској унији, Превели и приредили Душко Лопандић и Милан Јањевић, *Међународна политика*, Београд, 1996, стр. 87.

<sup>5</sup> На пример, *EU Consumer Policy Strategy 2007-2013*, Интернет: [www.ec.europa.eu/consumers](http://www.ec.europa.eu/consumers)

<sup>6</sup> European Commission, Consumer education, December 2006 ([www.ec.europa.eu/consumers](http://www.ec.europa.eu/consumers)).

<sup>7</sup> ЕС, *The European Consumer Centres Network*, Интернет: [www.ec.europa.eu/consumers](http://www.ec.europa.eu/consumers).

<sup>8</sup> *The European Consumers Organisation*, Интернет: [www.beuc.eu](http://www.beuc.eu)

(1) Континуирана контрола банкарских институција

Регулаторни органи су у стању да спроводе сталну контролу финансијских институција (банака) уз помоћ развијених датотека података, које им пружају основ за посредну контролу (обавља се развијеним системом финансијских коефицијената који дозвољавају упоређивање индикатора);

На тај начин могу се, код банака, уочити ризици које имају (кредитни, ликвидносни, осетљивост каматних стопа и др.), као и адекватност капитала да се ти ризици покрију. Производ континуиране контроле у пракси надзорног органа банака јесте интерни систем рејтинга који органи интерне контроле сачињавају ради даље акције у контролисању и отклањању проблема у појединим банкама. Овај систем садржи оцену ризика пословања банака односно анализу кредитног ризика, ризика ликвидности и других ризика, као и оцену ризика контроле односно оцену организованости процеса интерне контроле, доношења ценовних одлука и управљања банком, како би се уочиле могућности генерисања ризика и предвиделе одговарајуће одбрамбене стратегије. На основу директне и индиректне контроле, регулаторни органи могу наредити повећање капитала или његово усклађивање са преузетим обавезама односно потраживањем; ограничити пословање финансијске институције или права оснивача на управљање; обуставити рад финансијских институција;

(2) Сузбијање моралног стандарда

Посебно се односи на механизам осигурања депозита банке. Пошто је осигурање депозита линеарно – односно банке плаћају исту премију осигурања, неке од њих могу тражити да послују ризичније (на пример, одобравању кредита клијентима са нижом кредитном способношћу) јер евентуални губитак ионако сноси институција која осигурава депозите, у крајњој линији порески обвезници у целини. Осигуране банке, исто тако, имају повећану конкурентност у односу на неосигуране банке, јер могу прикупити већи обим депозита, пошто исплату прикупљених средстава гарантује систем заштите депозита. Да би се избегле појаве моралног хазарда институције које осигуравају депозите формирају скалу премија које банке уплаћују према ризичном профилу банке, односно њеном рејтингу додељеном од стране регулаторних институција, банке су подељене у подгрупе сагласно обиму капитала кроз категорије. Одлично капитализоване, адекватно капитализоване, подкапитализоване и према рејтингу које су добиле у регулаторном процесу, на основу испитивања на лицу места. Одређивањем различите стопе премије за осигурање које банке уплаћују, избегава се формирање моралног хазарда и регулатива банака доводи се у склад са њиховим ризичним профилем-обимом ризика које су преузеле<sup>9</sup>.

<sup>9</sup> М. Бејатовић, *op.cit.*

### (3) Регулаторни обухват нових и комплексних ризика

Могућност примене савремене технологије и конкуренција које финансијске институције стимулише на улагања у ризичне области, посебно ванбилансне (условне) операције и на организационо укрупњавање, стварају нове и комплексније ризике (посебно се анализирају оперативни и корелисани ризици). Оперативни ризик је ризик директног или индиректног губитка који настаје због неадекватних или неуспелих интерних прописа, људског фактора и система, или због „екстерних догађаја“, а увећава се са применом савремене технологије. Зато су регулаторни органи ангажовани и на решавању одређених проблема функционисања савремене технологије која може генерисати како оперативне ризике (у заштити података) тако и системске ризике. Корелисани и комплексни ризици јављају се као последица интеграција на финансијском тржишту, које доводи до стварања финансијских конгломерата. Преузимање ризика није увек праћено диверзификацијом, већ се може десити и уска корелација ризика у области пословања на банкарском тржишту, што множава ризике а тиме и могуће негативне последице по капитал.

### (4) Смањење асиметричних информација

Регулаторни процес, инициран применом савремене технологије и финансијских иновација, састоји се: прво на захтев за обелодањивањем финансијских информација како би се обезбедила заштита инвеститора и стабилност тржишта, а друго, регулаторни органи суочени су са моралним хазардом у обелодањивању информација које су повезане са двоструком улогом крупних ревизорских фирми. Пошто се консултантским услугама стичу изузетно високи приходи, одиторске фирме склоне су да непотпуно или недовољно савесно изврше контролу финансијских извештаја и тако доведу акционаре и инвеститоре у заблуду о финансијском стању предузећа (комбинују морални хазард и оперативни ризик, што доводи до злоупотреба). „Ништа брже не подрива поверење инвеститора него када је процес финансијског извештавања вођен другим мотивима, а не мотивима поштења и интегритета“.<sup>10</sup>

### (5) Јединствено регулисање функционалних облика банкарског тржишта

Регулаторна пракса, међутим, све више нема фокус са разматрања перформанси финансијских институција, односно резултата њиховог пословања, на разматрање пословне политике и интерних контрола у којима се највише генеришу ризици пословања банака. У ту сврху практикује се метод непосредног увида у пословање банака, кроз „контролу на лицу места“. То се посебно односи на банке код којих је недостатак капитала да би се покрили ризици. Фундаментални процеси стимулишу јединствено регулисање финансијског тржишта. Закон о банкама генерално регулише однос банке с

---

<sup>10</sup> A. Levitt, Global Market, Global finance, 25 th IOSCO, Anuel Conference, Sidney, 2000, p. 3.

клијентима посебним одељком 3 који обухвата: заштиту клијената, објављивање општих услова пословања, обавештавање клијената и приговор клијената.<sup>11</sup> Поред обавезе банке да опште услове пословања „истакне у својим пословним просторијама на видном месту“, Законом је дефинисано да они садрже „стандардне услове пословања применљиве на све клијенте банке, опште услове за успостављање односа између клијената и банке, поступак комуникације између клијената и банке. Међутим, НБС је опет дато дискреционо право да „може прописати ближе услове и начин објављивања и примене општих услова пословања банке“. Законско одређење општих услова пословања банке је обухватно, али је анахроно и непрактично свести њихово објављивање на видно истицање у пословним просторијама.<sup>12</sup> Уколико клијент сматра да се банка не придржава уговора може упутити приговор „руководиоцу организационе јединице у чијем је делокругу унутрашња ревизија, надлежној организационој јединици или надлежном органу банке“, на који је „банка дужна да одговори у разумном року“. Закон о посредовању – медијацији (2005) уређује правила поступка о посредовању у спорним односима. Начела поступка одражавају природу посредовања – добровољност, једнакост и равноправност страна, приватност поступка, поверљивост и хитност. Посредовање врши трећа неутрална страна (особа): судија, адвокат или истакнути стручњак из одговарајуће области. Закон о оглашавању уређује услове и начин оглашавања, као и права и обавезе свих актера. Банкарски клијенти несумњиво представљају једну од најизложенијих група „прималаца огласних порука“, за коју су релевантна три, од укупно седам начела оглашавања – (1) истинитост, потпуност и одређеност огласне поруке; (2) забрана злоупотребе поверења, (3) забрана појединачног оглашавања личним обраћањем без претходне сагласности. Међутим, од доношења Закона о банкама из 2005. године, није учињен никакав помак у заштити тржишне конкуренције банака.<sup>13</sup> Неопходно је „даље јачање административних капацитета и правног оквира у складу са европском политиком заштите потрошача“.<sup>14</sup> Заштита потрошача (клијената) у домаћем банкарству нормативно је инаугурисана Законом о банкама донетим 2005. и применљивим од 2006. године. Нормативни оквир је комплетиран иновираним Законом о заштити потрошача и новим Законом о посредовању – медијацији, као и новим Законом о оглашавању.

<sup>11</sup> Закон о банкама, *Службени гласник РС*, бр. 107/05.

<sup>12</sup> В. Вуковић, *op.cit.*, стр. 879.

<sup>13</sup> В. Вуковић, „Заштита конкуренције у банкарском сектору Србије“, *Правни живот*, Београд, бр.11/2006, стр. 743-753.

<sup>14</sup> Commission of the European Communities, Serbia 2012 progres report, Commission staf working, Document, SEC (2012) 1435, p. 27.



#### **4) ДАТУМ СТУПАЊА НА СНАГУ**

Актуелни правни оквир заштите потрошача у српском законодавству чине Закон о банкама из 2005. године и Закон о заштити потрошача из 2005. године, Закон о посредовању – медијацији из 2005. године. Прва два закона имају фундаменталан значај, мада је и регулисање посредовања (медијације) веома битно за ову врсту заштите. Закон о оглашавању, такође из 2005. године, веома је значајан за заштиту корисника банкарких услуга, имајући у виду да банке спадају у највеће и најфреквентније оглашиваче код нас и у свету.<sup>15</sup> Закон је заснован на Директиви бр. 90/88/ЕЕС (OJL 61 of 10.03.1990). Директива 2006/48/ЕС која се односи на почетак рада кредитних институција (банка) ступила је на снагу 30.06.2006.

#### **5) ИЗВОРИ**

- Бејатовић, М., „Савремене тенденције контроле финансијског тржишта“, *Правни живот*, Београд, тематски број, бр.12/2008.
- Commission of the European Communities, *Serbia 2012 progres report*, Commission staff working Document, SEC (2012) 1435.
- Commission of the European Communities, *Serbia 2013 progres report*, Commission staff working Document, SEC (2013).
- Directive 90/88/EEC (OJL 61 of 10.03.1990).
- Directive 2006/48/EC, relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions, (OJ L.177/1 of 30.06.2006).
- EC, The European Consumer Centres Network ([www.ec.europa.eu/consumers](http://www.ec.europa.eu/consumers)).
- European Commission, Consumer education, December 2006 ([www.ec.europa.eu/consumers](http://www.ec.europa.eu/consumers)).
- Levitt, A., Global Market, Global finance, 25 th IOSCO, Anuel Conference, Sidney, 2000.
- Вуковић, В., „Заштита потрошача у домаћем банкарству“, *Привредни живот*, бр. 13/2008.
- Закон о банкама, 2005, *Службени гласник РС*, бр. 107/05.

#### **6) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ**

Национални регулаторни системи реализују се кроз институционалну структуру и модалитете јавне контроле који су историјски развијени и

---

<sup>15</sup> Вуковић, В., 2008, Заштита потрошача у домаћем банкарству, Привредни живот, бр. 13/2008, тематски број, том IV, стр. 878.

одговарају националним особеностима. Разлике ових система природна су последица наслеђених модела финансијских система, као и традиције регулисања. С друге стране, иновације и конкуренција су често у најбољем интересу потрошача. Мада не постоје планови да се законодавство прошири на одобравање обављања појединих производа, постоји потреба да се осигура да се регулаторно окружење развија паралелно са увођењем нових производа и тржишта. Модернизација финансијског система није само пожељна, она је неопходна да би омогућила индустрији финансијских услуга да се суочи са изазовима који леже пред њом.<sup>16</sup> Међутим, кад је у питању заштита клијената законодавац је њихову заштиту редуковао на „право приступа свим подацима који му према Закону о банкама морају бити доступни“ остављајући последњим ставом факултативну опцију НБС да „може прописати ближе услове и начин управљања права“. Концепт озаконен 2005. године знатно је испод нивоа заштите потрошача који је нормативно захтевао, на пример, Уговор о Европској унији, односно Уговор из Мастрихта 1992. године.<sup>17</sup> На основу тога Закон о банкама одређује да је банка „дужна да клијенту, на његов захтев обезбеди информације из пословног односа клијента и банке“. Обавеза обавештавања клијената укључује и објављивање имена акционара и чланова управе на Интернет презентацији банке.<sup>18</sup> Основни проблем је што се према важећим одредбама приговор упућује само банци, као другој уговорној страни, а не и супервизору и независном телу за заштиту права потрошача. Праксу посредовања Народна банка Србије развија од 2007. године, када је основан Центар за заштиту корисника финансијских услуга и контролу тржишта над обављањем тих услуга, коме је прикључен Информативни центар. Навођење назива банака у извештајима о медијацији сигурно би допринело репутацији овог поступка и заштити корисника њихових услуга. Потом, предлаже се преговарачима и пословној банци медијација након додатне провере и позитивне оцене основаности приговора, што је доказ озбиљности сваког предлога и јасан сигнал банкама. Независно од скромних почетних резултата, сама могућност обраћања централној банци и медијације неминовно подстиче коректност домаћих банака према клијентима односно побољшава ниво њихове заштите.<sup>19</sup> Функционална раздвојеност контроле (супервизије) банака и заштите потрошача и контроле тржишта у оквиру НБС одудара од организације супервизијских институција у Европској унији. Службени

<sup>16</sup> Tanoue, Donna, 1999, On Financial Services Modernization Act of 1999, Federal Deposit Insurance Corporation, Washington, 1999, str. 1.

<sup>17</sup> TREATY ON EUROPEAN UNION (1992), Article 129, a.l., Интернет: [www.europa.eu.int/eur-lex/en](http://www.europa.eu.int/eur-lex/en).

<sup>18</sup> Directive 90/88/EEC (OJ L 61 of 10.03.1990).

<sup>19</sup> В. Вуковић, „Заштита потрошача у домаћем банкарству“, *op.cit.*, стр. 884.

извештај Европске Комисије констатује да је у Србији учињен напредак у заштити потрошача јер је 2011. иновиран правни оквир и започета изградња административних капацитета. Између осталог, отворена су три официјелна потрошачка бироа и институционализован је Савет за заштиту потрошача. Међутим, истовремено се у извештају оцењује да постојећи административни капацитети нису примерени одговарајућим стандардима Европске уније, односно земаља чланица<sup>20</sup>. НБС је на основу постојећих законских решења донела релевантне одлуке и упутства, оформила ресорне центре – први за информисање и други за заштиту корисника финансијских услуга, истовремено преузимајући на себе деликатну улогу медијатора, контроверзну задацима секторског регулатора и супервизора.

---

<sup>20</sup> Commission of the European Communities, *Serbia 2013 progres report*, Commission staff working Document, SEC (2013), p. 24.

УДК: 339.74:336.781  
Biblid 1451-3188, 16 (2017)  
Год XVI, бр. 60, стр. 178–187  
Изворни научни рад

## ПОТРАЖИВАЊА У СТРАНОЈ ВАЛУТИ И СТОПА ЗАТЕЗНЕ КАМАТЕ

*проф. др Перо ПЕТРОВИЋ<sup>1</sup>*  
*доц. др Марина ПРОТИЋ<sup>2</sup>*

### ABSTRACT

In the paper, the authors analysed receivables in foreign currency and interest rate. The authors first observed different theoretical understanding of the essence and nature of default interest. In countries where the interest rate is predicted to be a normal consequence of the delay in the payment of a monetary obligation, by law or by-laws are usually prescribed penalty interest rate (statutory rate, legal rate). The analysis after that was concentrated on the application of appropriate interest rate in case of default of the debtor of a monetary obligation in international contracts governed by Serbian law where the obligation is to be settled in foreign currency. Such interest rate is important for the development of the export economy and it has not been determined in a satisfactory manner in Serbian law. The interest rate that the legal counsellors seek and that the Serbian courts award is far too low and is stimulative for the debtor's default. The default interest rate usually awarded in Euro is currently equal to the Main Refinancing Rate.

*Key words:* Interest rate, applicable, Serbian law, foreign currency.

### 1) СВРХА

Права и обавезе из уговора о међународној продаји уређени су међународним избором права, у првом реду Конвенцијом УН о уговорима о

---

<sup>1</sup> Институт за међународну политику и привреду, Београд. Е-маил: pera@diplomacy.bg.ac.rs. Рад представља део научног пројекта Института за међународну политику и привреду: „Србија у савременим међународним односима – стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни економски, правни и безбедносни аспекти”, финансираног од стране Министарства, просвете, науке и технолошког развоја Владе Републике Србије (евиденциони број: 179029).

<sup>2</sup> Универзитет Унион и Висока школа академских студија „Доситеј“, Београд.

међународној продаји робе, и данас представља део унутрашњег права Републике Србије. Примењује се на уговоре о продаји робе ако сауговорач домаће лице има пословно седиште у другој држави чланици Конвенције, али и онда када страни сауговорач није из државе чланице, али је за уговор о продаји меродавно домаће право. У конкретним уговорима о продаји робе на потраживања у страниој валути јавља се проблем затезне камате. Проблем се, углавном, појављује у готово свим уговорним споровима са иностраним елементом, али је најчешћи у споровима из уговора о међународној продаји у којима купац није на време платио уговорену цену. Стопа затезне камате коју Директива прописује састоји се из два дела: референтне стопе (*reference rate*) – каматне стопе коју је примењивала Европска централна банка на своје послове рефинансирања обављене пре првог календарског дана у датом полугодишту и марже (*margin, marge*) која износи још најмање седам процентних поена (референтна стопа и маржа се сабирају и тако се добија законска затезна каматна стопа. Државе приликом имплементације директиве могу одредити и већу маржу. Међутим, уколико држава не спада у зону евра, референтна стопа је еквивалентна стопа коју одређује њена централна банка. Осим тога, треба имати у виду да се референтна каматна стопа која је одређена на почетку полугодишта примењује до краја полугодишта. Обрачунава се обичном а не комфорном методом. Директива је унета у унутрашње законодавство свих 28 држава чланица ЕУ. Сва ова питања усклађена су са претходно усвојеном Конвенцијом. „Питања која се тичу материја уређених овом Конвенцијом а која нису изричито решена у њој, решаваће се према општим начелима на којима ова конвенција почива или, у одсуству тих начела, према праву меродавном на основу правила међународног приватног права.“<sup>3</sup> Полазећи од ове одредбе, национални судови држава чланица најчешће утврђују каматну стопу на основу меродавног унутрашњег права до које се долази применом колизионе норме рада.<sup>4</sup> У већини земаља за уговор о продаји меродавно је право државе продавца, ако странке нису уговориле примену неког другог права. Наиме, право меродавно за уговор о продаји често одређује каматну стопу и у споровима који се решавају путем арбитраже. Тада се досуђује, по правилу, затезна камата по законској каматној стопи која је прописана у земљи продавца, или ако је нема по комерцијалној стопи по којој банке позајмљују новац привредницима у тој конкретној земљи. Основни циљ хармонизације питања затезне камате у Европској унији је повећање уговорне дисциплине и подстицање економског успеха малих и средњих предузећа. Између држава чланица Европске уније постојале су пре доношења директиве знатне разлике

---

<sup>3</sup> UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Vienna, 1980.

<sup>4</sup> М. Станивуковић, „UNCITRAL-ова Конвенција о уговорима о међународној продаји робе и правила међународног приватног права“, *Право и привреда* бр.11-12/1998, Београд, стр. 68-84.

у роковима плаћања и стопи затезне камате, што је представљало препреку за функционисање унутрашњег тржишта. Доцња у плаћању представља повреду уговора. Међутим, она је постала привлачна опција за дужнике у већини држава чланица због ниских затезних камата или због спорог поступка за принудну наплату. Потребно је остварити одлучујући преокрет, који подразумева и потребу надокнаде трошкова које су повериоци имали око наплате затезне камате, да би се овај тренд променио, односно потребно је обезбедити да последице доцње буду такве да се дестимулише доцња у плаћању. Борба против доцње (*combating late payments, lutte contre le retard de paiement*) истакнута је и у наслову директиве. Већ у њеном уводу истакнуто је да предугачки рокови исплате и доцња у плаћању представљају велики административни и финансијски терет, посебно за мала и средња предузећа. С друге стране, треба имати у виду да у многим земљама које имају израженију стопу инфлације затезна камата има две компоненте:<sup>5</sup> једна је усмерена на очување стварне вредности дугованог износа током трајања доцње како се не би десило да услед инфлације новчани износ буде обезвређен (ревалоризациона компонента); друга компонента затезне камате има за циљ да дисциплинује дужника, да јој учини доцњу непривлачном, и/или да накнади повериоцу претпостављену цену коришћења његовог новца од стране дужника – у зависности од тога како се у појединим државама одређује природа затезне камате (превентивна, казнена или одштетна компонента). Ова тема је посебно актуелна због уговора о кредиту који садрже валутну клаузулу.

## 2) МЕРЕ ЕУ

Затезна камата је један од основних облика (рестриктивне) законске камате. У теорији се за њу среће и назив мораторна камата (*usura ex mora*). У Европској унији ситуација око затезне камате додатно се искомпликовала услед преласка већине чланица на евро (који је пуштен у оптицај 1. јануара 2002. године). Убрзо се пред српским судовима поставило питање како утврдити „домицилну камату“ на потраживања изражена у еврима, која је преовладала у трансакцијама, односно у готово свим спољнотрговинским пословима. Међутим, у пракси је прихваћено становиште о затезној камати по стопи коју Централна Европска банка прописује за евро, јер не постоји земља домицила наведене валуте већ је, с обзиром да се ради о више земаља које имају заједничку валуту (земље тзв. еврозоне), једино могуће и оправдано као важећу каматну стопу обрачунати стопу Централне заједничке банке наведених земаља за означену валуту. Европска централна банка не објављује камату под називом „затезна камата по есконтној стопи“ односно не постоји таква затезна камата, тј. одређена на такав начин. Не постоји ни тзв. домицилна камата која

<sup>5</sup> М. Станивуковић, *ibid.*

се по правилу тражи оваквим тужбама и то углавном састављањем тужбе од стране адвоката. С друге стране, од стране Европске централне банке примењује се каматна стопа под називом „*main refinancing rate*“ (референтна каматна стопа), која је најприближнија есконтној каматној стопи. Међутим, ипак то није есконтна каматна стопа, а није ни домицилна каматна стопа и треба је разликовати од EURIBOR (*European Interbank Federate*), која се формира на међубанкарском тржишту ЕУ зоне и EUROLIBOR, која се примењује на евротржишту за трговање валутама које се промећу изван монетарног протора, а на које се неће односити прописи Европске централне банке. Средином 2000. године донета је у Европској унији Директива о борби против доцње у плаћању у трговинским пословима која је утицала на одређење законске стопе затезне камате у свим земљама у нашем окружењу. Тиме је предвиђена обавезна затезна законска камата (*the statutory rate, taux legal*) која се обрачунава у случају доцње са плаћањем у трговинским пословима. Борба против доцње (*combating late payments, la lute contre le retard de paiement*) истакнута је и у наслову директиве. У њеном уводу се истиче да предугачки рокови исплате и доцња у плаћању представљају велики административан и финансијски терет за предузећа, посебно за мала и средња предузећа. Они су и главни узрок стечаја таквих предузећа која имају за последицу отпуштање радника.

### 3) САДРЖАЈ

Конвенција о међународној продаји робе иако детаљно уређује закључење уговора и права и обавезе уговорних страна не садржи потпуне одредбе о неким важним питањима која се могу појавити у спору. Међу њима се нарочито истиче стопа затезне камате. Наиме, у ситуацији када је роба испоручена на време, те није било рекламације, међутим не стиже исплата цене, онда је продавац принуђен да тужи купца било пред уговореним државним или арбитражним судом, или пред другим међународно надлежним судом. Уобичајено је да се том тужбом тражи и затезна камата, од датума доспелости обавезе исплате цене. У пракси се врло брзо показало да овакво досуђивање затезне камате није довољно прецизно, због тога што у свакој земљи постоје разне врсте камата различите висине.<sup>6</sup> Проблем се одразио и на арбитражу јер су адвокати тражили досуђивање „домицилне камате“. Правни саветници и судови користе различите појмове покушавајући да одреде одговарајућу каматну стопу коју траже. У прилогу следе дефиниције појединих врста камате:<sup>7</sup>

---

<sup>6</sup> Ј. Милићевић, „Камата као део тужбеног захтева у одлукама Спољнотрговинске арбитраже при привредној комори Србије у Београду“, *Арбитража*, Београд, бр. 5/2008, стр. 61.

<sup>7</sup> Станивуковић, М., 1998, UNCITRAL-ова Конвенција о уговорима о међународној продаји робе и правила међународног приватног права, *Право и привреда* бр. 11-12/1998, Београд, стр. 68-84.

- Есконтна каматна стопа
  - стопа по којој се врши есконтовање меница, најнижа каматна стопа по којој емисиона банка даје кредите другим банкама, или по којој од тих банака прима у есконт менице и државне хартије од вредности;
- Домицилна камата
  - камата коју прописује централна банка у држави у чијој је валути изражена обавеза, а понекад и каматна стопа коју домаће банке дају на депозите по виђењу у одговарајућој валути;
- Референтна каматна стопа
  - каматна стопа према чијим променама се управљају друге каматне стопе
- Стопа коју одређује Европска централна банка
  - Савет гувернера ЕЦБ одређује основне каматне стопе за зону евра, а три основне и преовлађујуће су:
    - а) каматна стопа на главне послове рефинансирања (*Main Referencing Operation MRO*), а то је стопа која обезбеђује главни део ликвидности банкарског система;
    - б) каматна стопа на депозите (*Deposit Facility*), која се примењује на дневне депозите банака у Евросистему, и
    - в) каматна стопа на позајмице (*Marginal Lending Facility*) који се примењује на дневне позајмице банкама из Евросистема.

Све три каматне стопе примењују се не само на пословање између банака и објављују се на веб-сајту Европске централне банке.<sup>8</sup> Каматна стопа на главне послове рефинансирања (МРО) користи се као референтна каматна стопа за израчунавање затезне камате у Директиви Европске уније.
- г) EURIBOR
  - референтна каматна стопа на банкарском тржишту у зони евра (спонзорише је европска банкарска федерација),
  - представља просечну каматну стопу на међубанкарске кредите који се дају на рок од недељу дана до годину дана, те висина зависи од рока зајма и односи се на међусобно пословање банака;
- д) LIBOR (*London InterBank Offered Rate*)
  - референтна каматна стопа на лондонском банкарском тржишту, и то је просечна каматна стопа по којој банке једна другој позајмљују новац на кратак рок (од недељу до годину дана) у тржишно значајним износима на лондонском међубанкарском тржишту;

<sup>8</sup> Интернет: <http://www.ecb.de/stats/monetary/rates/html/index.en.html>



- либор стопе фиксирају се за 10 главних светских валута којима се тргује на лондонском банкарском тржишту (односи се на кредитирање банака, као најпоузданијег дужника;

ф) Првокласна каматна стопа

- најповољнија каматна стопа по којој се нуди банкарски кредит у одређено време и на одређеном месту клијентима са добром кредитном репутацијом;

Затезна каматна стопа треба да се израчунава на такав начин да дужник не буде стимулисан да падне у доцњу према повериоцу. Дужник не може да узме комерцијални кредит по референтној каматној стопи ЕЦБ, јер је каматна стопа која се примењује у краткорочним пословима између ЕЦБ и других финансијских институција нижа од комерцијалне камате. Стога је за дужника који треба да плати само референтну каматну стопу ЕЦБ исплативо да одложи испуњење обавезе, јер је плаћање референтне каматне стопе на задоцнелу исплату за њега, у ствари, вид јефтиног краткорочног кредита, при чему се оштећени поверилац јавља као невољни кредитор. Гледано из угла поверилаца предложена затезна камата ближа је накнади за коришћење његовог новца, јер он такође не може надоместити задоцнели износ узимањем кредита по референтној стопи Европке централне банке, него по знатно вишој стопи комерцијалне банке. Треба додати да је овако израчуната стопа затезне камате која се примењује у земљама чланицама ЕУ у којима је евро домаћа валута плаћања, јер у тим земљама казнени, односно компензациони део затезне камате који се додаје на референтну камату Европске централне банке износи обрачунати број индексних поена. У израчунавању овако одређене затезне камате не треба примењивати конформну методу него камату рачунати по простом обрачуну. С обзиром да конформна метода подразумева плаћање камате на камату и да је анатоцизам забрањен, правни саветници сносе, у овом тренутку, највећу одговорност за правилно одмеравање затезне камате у споровима са иностраним елементом у којима је обавеза дужника изражена у страниј валути.

#### **4) ДАТУМ СТУПАЊА НА СНАГУ**

Закон о висини каматне стопе, произашао из Закона о облигационим односима, донесен је 2001. године, а пре њега важио је истоимени закон из 1993. године. Стопа затезне камате на таква потраживања износила је 6% годишње (чл. 2), а та одредба се примењивала од 3. јула 1993. године до 2. марта 2001. године, када је ступио на снагу сада важећи закон. Directive 2000/35/EC

of the European Parliament and of the Council on combating late payment in commercial transactions, OJ L200, стр. 35. ступила је на снагу 8. августа 2002. године и поред држава чланица ЕУ обухвата и три државе Европског привредног простора. Потом, ова Директива је комплементарна са многобројним Директивама из ове области као што су: Директива 2008/48/ЕЗ Европског парламента и Савета од 23. априла 2008. о уговорима о потрошачким кредитима, те о стављању ван снаге Директиве Савета 87/102/ЕЕЗ, Директива 2013/36/ЕУ Европског парламента и Савета од 26. јуна 2013. о приступању делатности кредитних институција и бонитетном надзору над кредитним институцијама и инвестицијским друштвима, како је последњи пут измењена Директивом 2014/59/ЕУ Европског парламента и Савета од 15. маја 2014. о успостави оквира за опоравак и санацију кредитних институција и инвестицијских друштава, Директива Савета 86/635/ЕЕЗ од 8. децембра 1986. о годишњим финансијским извештајима и консолидираним финансијским извештајима банака и других финансијских институција, Директива 2014/49/ЕУ Европског парламента и Савета од 16. априла 2014. о системима осигурања депозита, Директива 2006/48/ЕЗ Европског парламента и Савета од 14. јуна 2006. о оснивању и обављању делатности кредитних институција, како је последњи пут измењена Директивом 2011/89/ЕУ Европског парламента и Савета од 16. новембра 2011. и још многим другим.

## **5) ИЗВОРИ**

- Directive 2000/35/EC of the European Parliament and of the Council on combating late payment in commercial transactions, OJ L200, str. 35.
- Директива 2008/48/ЕЗ Европског парламента и Савета од 23. априла 2008. о уговорима о потрошачким кредитима;
- Директива 2013/36/ЕУ Европског парламента и Савета од 26. јуна 2013. о приступању делатности кредитних институција и бонитетном надзору над кредитним институцијама и инвестицијским друштвима;
- Директива Савета 86/635/ЕЕЗ од 8. децембра 1986. о годишњим финансијским извештајима и консолидираним финансијским извештајима банака и других финансијских институција
- Директива 2014/49/ЕУ Европског парламента и Савета од 16. априла 2014. о системима осигурања депозита
- Милићевић, Ј., „Камата као део тужбеног захтева у одлукама Спољнотрговинске арбитраже при привредној комори Србије у Београду“, *Арбитража*, Београд, бр. 5/2008.
- Directive 2000/35/EC of the European Parliament and of the Council on combating late payment in commercial transactions, OJ L200, str. 35.

- Слијепчевић, Д., „Конверзија девизног у динарско потраживање и право на затезну камату“, *Правни информатор*, Београд, on line издање, бр. 1/2008.
- Станивуковић, М., „УНЦИТРАЛ-ова Конвенција о уговорима о међународној продаји робе и правила међународног приватног права“, *Право и привреда* бр. 11-12/1998, Београд.
- UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Vienna, 1980.
- Закон о потрошачким кредитима, 2015, Народне новине Хрватске, бр. 102/15.
- Закон о потрошачким кредитима, 2015, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 88/15.
- Закон о заштити корисника финансијских услуга, *Сл. гласник Републике Србије*, бр. 36/2011 и 139/2014.
- Интернет: <http://www.ecb.de/stats/monetary/rates/html/index.en.html>

## 6) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

У међународном спору који се води пред домаћим судом или пред арбитражним судом који заседа у нашој земљи, између домаћег продавца и страног купца, и на коју се примењује Конвенција о међународној продаји, каматна стопа затезне камате треба да се одреди применом српског права. Иначе, Конвенција до данас представља најзначајнији документ усвојен у циљу унификације права међународне продаје. Како Конвенција упућује „на одговарајуће законе и прописе“ поставља се питање који ће правни систем, односно чији ће национални прописи бити релевантни за испуњење обавезе плаћања из конкретног уговора о међународној продаји. Камата ће се, по правилу, одређивати по српском праву и онда када се међународни спор између истих странака решава пред страним судом или у арбитражном поступку у иностранству (под условом да се пред тим судом примењује право продавца). У питању је затезна каматна стопа која ће се, по правилу, применити на потраживања домаћих продаваца (извозника) према страним купцима који су задоцнели у плаћању. Међутим, ако је у питању новчано потраживање страног продавца према домаћем купцу (увознику) затезна каматна стопа се, по правилу, одређује по страном праву, односно по праву земље продавца. Одредбе о затезној камати налазе се у Закону о облигационим односима и у Закону о висини стопе затезне камате. Стога би се могло констатовати да не постоји законски пропис који изричито прописује висину стопе затезне камате на дуговања у еврима, већ је став судске праксе заузет на основу анализе постојећег прописа и њихове аналогне примене на новонасталу ситуацију

---

<sup>9</sup> М. Станивуковић, *op. cit.*

произроковану увођењем заједничке валуте.<sup>9</sup> Након читања релевантних законских одредаба и става Вишег трговинског суда намеће се закључак да у српском уговорном праву постоји правна празнина у погледу стопе затезне камате на потраживања у страниој валути. Када је у питању затезна камата на потраживања у динарима прописана Законом о стопи затезне камате, ревалоризациона компонента је проценат пораста цена на мало за који се увећава главница, а одштетно превентивна компонента је каматна стопа од 0,5% месечно. Затезну камату на потраживања у страниој валути требало би рачунати по сличној формули. Судови су исказали став да се празнина има попунити применом домицилне камате земље порекла валуте, а када је у питању евро као валута обавезе, треба применити камату по стопи коју одређује Европска централна банка (чак и на потраживања у доларима досуђује се камата коју одређује Европска централна банка).<sup>10</sup> У Србији се истиче да затезна камата има претпостављену накнаду штете, али се признаје и њена превентивна функција.<sup>11</sup> За одређивање каматне стопе на потраживања у страниој валути потребно је сабрати референтну каматну стопу у земљи валуте у којој је дуг изражен са фиксном стопом да би се добио одговарајући проценат камате на годишњем нивоу. Референтна каматна стопа Европске централне банке ефикасно штити дуговани износ од обезвређивања јер је прилагођена стопи инфлације. Србија се ових година сусреће са још једним проблемом, уосталом и као многе земље у региону. Наиме, потраживања у швајцарским францима и деноминација у евро, предмет су бројних расправа о решавању овог проблема (процењује се да је у Србији око 30.000 грађана подигло стамбене кредите у овој валути). Посебан проблем, осим потраживања у швајцарским францима представља и стопа затезне камате. Многе земље, као Мађарска, Словенија, Хрватска, Словачка на различите начине решавају овај проблем.

На пример, према изменама Закона о потрошачком кредитирању Републике Хрватске,<sup>12</sup> унета је нова глава (IVa), која гласи: Конверзија кредита деноминираних у ЦХФ и деноминираних у кунама с валутном клаузулом у СНФ. Према овом закону конверзија кредита деноминираних у СНФ у кредит деноминираних у ЕУР и кредит деноминираних у кунама, с валутном клаузулом у СНФ, у кредит деноминираних у кунама с валутном клаузулом у ЕУР, подразумева конверзију кредита ради промене валуте, односно валутне клаузуле у којој је деноминирани и проводи се на начин да се положај потрошача с кредитом деноминираним у СНФ изједначи с положајем у којем би био да је користио

<sup>10</sup> Ibid.

<sup>11</sup> Д. Слијепчевић, „Конверзија девизног у динарско потраживање и право на затезну камату“, *Правни информатор*, Београд, on line издање, бр. 1/2008, стр. 3.

<sup>12</sup> *Narodne novine, Hrvatske*, br. 102/15.

кредит деноминираан у ЕУР, а положај потрошача с кредитом деноминираним у кунама с валутном клаузулом у CHF изједначи с положајем у којем би био да је користио кредит деноминираан у кунама с валутном клаузулом у ЕУР. Према овом закону поверилац је дужан у року од 45 дана од дана ступања на снагу Закона о потрошачком кредитирању препорученом пошиљком уз повратницу достави потрошачу рачун конверзије кредита, са стањем на дан 30. септембра 2015. израчунатим у складу са чл. 19ц овога Закона, заједно с предлогом новог или измењеног уговора. У Босни и Херцеговини је измењен Закон о заштити потрошача БиХ, 10. 11. 2015. године где се додаје члан који гласи да уговори о кредиту не смеју садржавати одредбу о индексираној валутној клаузули у старој валути, осим у еурима.<sup>13</sup> У том смислу требало би променити и Закон о облигационим односима, мада се конкретни члан односи уопште на новчане обавезе а не конкретно на уговор о кредиту. У процедури је у Парламентарној скупштини Босне и Херцеговине доношење Закона о конверзији кредита у швајцарским францима у конвертибилне марке. У образложењу за доношење овог закона наводи се да у Босни и Херцеговини има 9.802 задужених грађана. У Србији бројни експерти сматрају свакако оправданим доношење новог закона који регулише ову област и можда мало детаљније треба регулисати ову област на начин како је то питање регулисано у Републици Хрватској. Када је у питању судска пракса у случају превисоких стопа уговорних камата судови су се углавном позивали на делимичну ништавост и зеленашке уговоре. Ако је уговорена каматна стопа несразмерно висока у односу на околности конкретног посла и као таква у супротности са начелом савесности и поштења, те начелом једнаке вредности давања. С обзиром да је Република Хрватска чланица Европске уније и да је ускладила ове законе са поменутиим Директивама Европске уније, то би свакако требало да уради и Србија, а у складу са преузетим обавезама из Споразума о стабилизацији и придруживању.

---

<sup>13</sup> *Sl. glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 88/15.